

Homosexualisera eller explodera?

Historiskt ljus på förskjutna identiteter

Leo Bontje och Stefan Dudink

I den holländska tidningen **Homologie** (5/1995) infördes följande intervju (här återgiven i lätt sammandrag) med några ledande nederländska homosexualitetsforskare med olika teoretiska ståndpunkter. Redaktionen har bedömt att de frågor som avhandlas har intresse även för det svenska forskarsamhället.

Då och då ryktas det att dagarna är räknade för vår tids homosexuella identitet. Gränserna mellan homo- och andra slags sexuella preferenser suddas ut, och människor kommer att bli allt mindre benägna att låta sig instängas i en definierad identitet. Medan somliga glatt avskaffar den homosexuella identiteten sysslar andra med att utforska hur och när den egentligen föddes. Dessa historieskrivare fascinerar av frågan om var gränsen går mellan "vår" homosexualitet och den likakönade praktik som var dess föregångare. Frågan om var denna gräns precis går är föremål för hetsig debatt. Att homosexualitet som vi uppfattar den inte alltid uppfattats så, kan väl så sakteliga förutsättas vara känt, men tidpunkten när den uppenbarar sig är fortfarande omstridd. Någonstans på 1700- eller 1800-talet måste gränsen mellan "oss" och en annan utformning av den samkönade lusten ligga.

I Nederländerna har Gert Hekma, Theo van der Meer och Myriam Everard ingående arbetat med att lokalisera gränsen mellan våra dagars homosexualitet och den sällsamma värld av identitetslös lust, som föregick den. Hekma belyste i sin doktorsavhandling *Homoseksualiteit, een medische reputatie* (1987) konstruktionen av den homosexuella människan i Nederländerna utifrån medicinsk synpunkt från slutet av 1800-talet. Van der Meer hävdar sedan lång tid tillbaka åsikten, att det fanns en homosexuell identitet redan långt före sjukdomsstämplingen av den homosexuelle - och det var i den Nederländska Republikens sodomitiska subkulturer under sjuttonhundratalet. I sin inom kort utkommande avhandling *Sodoms sådd i Nederländerna* beskriver han uppkomsten av homosexualitet i det nederländska sjuttonhundratalet. Myriam Everard har i sin avhandling *Själ och sinnen* försvarat en tes om den kvinnliga homosexualiteten

som går tvärs emot Van der Meers tes. Hon har under 1700-talet inte funnit några föregångerskor till den moderna lesbiska kvinnan utan i stället en mentalitet i vilken det inte fanns plats för sådant som lesbisk lust. Lusten kunde i stället uppfattas som en könlös företeelse, vilken kunde omfatta både kvinnor och män utan att göra principiell skillnad mellan dessa.

Finns det ett vägskäl i homosexualitetens historia? Och var ligger detta vägskäl i så fall?

Hekma: Jag tror inte på Randolph Trumbachs tes att bögen fanns redan kring år 1700 och att sedan dess inte mycket förändrats. Det finns en klar och tydlig brytpunkt i slutet av 1800-talet. Inte bara på homosexualitetens område, utan inom sexualiteten i stort, hände något speciellt. Våra tankar om sex bestämdes vid den tiden på ett strukturellt sätt. Sexualitet, homosexualitet, alla dessa begrepp uppkom då.

För närvarande anser jag att det finns flera vägskäl men att det inte finns något *avgörande* vägskäl, vilket i början alltid antogs. Under tidens lopp ser man ju att olika former av homosexualitet dyker upp parallellt och att olika former avlöser varandra under historien. Pederasten eller sodomiten försvann inte samtidigt utan fortsätter att existera, kanske i marginaliserad form.

Även just nu ser man stora skillnader. När jag tittar på den generation som nu växer upp, så ser jag en helt annan generation än för tjugo år sedan. Min generation återigen, är en helt annan än femtio- eller sextiotalets.

Det inträffade en vändning i slutet av det förra seklet, men under 1900-talet har det blivit fler vändningar. Kort sagt, det finns ännu ingen tydlig bild. Dessutom måste vikten av alla dessa brytningar bestämmas.

Theo, du signalerar att det finns en vändning nästan 200 år tidigare?

Van der Meer: Jag vill inte förneka vikten av medicinaliseringen i slutet av 1800-talet. Men den var inte en så avgörande vändning som den jag ser i slutet av sextonhundratalet.

Omkring 1680 äger en viktig förändring rum i homosexuellt beteende. Först fungerar sexuell lust mellan män i ett hierarkiskt system: den som är överlägsen penetrerar alltid den som är underlägsen. I fortsättningen blir kontakterna mycket mer jämlika: i tilltagande omfattning penetrerar män varandra. De knullar varandra vid ett och samma tillfälle: det går för en, och då tar den andre över.

Från 1750 får vi nya former av "ojämlikhet": vissa män börjar se sitt sexuella begär som kompletterande eller motsatt. Den ene är alltid aktiv och den andre alltid passiv.

Detta innebär inte bara en förändring av beteende utan också en förändring i inriktning. Från och med den sista fjärdedelen av 1600-talet baseras förhållanden mellan män allt mer på kön och genus. Då kan man, anser jag, tala om homo-

sexuell inriktning. Jag ser detta som en psykologisk brytpunkt. Ty när människors sexuella dragningsförändras, då förändras också deras psykologiska habitus. Ur detta sög 1800-talets medicinska vetenskap sin näring.

Hur förhåller sig sodomiten till dagens homosexuella?

Van der Meer: Under den första hälften av 1700-talet är mäns sexuella beteende relativt diffust. Män kan dras såväl till män som till kvinnor. Hos vissa framträder detta tydligare än hos andra. Man ser män som är helt socialiserade i den sodomitiska subkulturen men samtidigt har elva barn. Ett enda barn kan kanske kallas en lycklig slump, men elva... Det har man verkligen arbetat för.

Under denna period har jag funnit män, som talar om varandra i termer av beteende och inte i termer av entydig identitet: "han brinner också för det där", eller "han går också handgripligen till väga" eller "det är en herre vars vagn inte går rakt".

Under 1700-talets andra hälft blir män i tilltagande omfattning explicita i att sätta namn på sina beteenden. Man läser uttalanden som "Jag har aldrig haft lust till kvinnor", eller "Jag är född med mina böjelser". Samtidigt finns ett medvetande om "att vara annorlunda". Mot slutet av 1700-talet talar män om "du och jag, och tusentals med oss", "vara en i familjen", "vara av det folket". Det uppstår en helt tydlig vi-känsla. Därutöver framför de idéer om upphovet till sin läggning och relaterar detta till sitt genus. Detta kommer genom det sätt på vilket man talar om sodomi under hela 1700-talet.

Myriam, hur ser du på sambandet mellan dagens lesbiska och 1700-talets tribad?

Everard: Jag ser ingen rak linje mellan tribaden och den lesbiska. En sådan linjetankegång är inte meningsfull - av det som först var en föregångare, blir allt mer det som vi nu kallar homosexualitet...och slutligen kommer vi fram till något och då är det vi. 1700-talets förmenta föregångerskor - tribader, amazoner och kvinnliga själsfränder - saknar alla tre en sexuell identitet. Detta är något av tänkesätt från efter 1900: att uppfatta sexualiteten som någons kärna. På 1700-talet var det inte så, inte heller bland heterosexuella. Jag håller med Gert. Man måste tänka bortom de radikala vändpunkterna. Ty även just nu ser vi framför oss, hur normen rubbas för vad som ska betecknas som homosexuellt eller inte. Kanske får det till slut också andra namn, så som det hände även tidigare. Det vi nu kallar homosexualitet och som jag anser inte hette så på den tiden, verkar på 1700-talet mycket mer flexibelt och kanske kommer den situationen tillbaka.

Hur ser forskningen kring homosexualitet ut i framtiden? Är detta sökande efter föregångare och denna dekonstruktion av den homosexuella identiteten till nytta för den historiska forskningen? Finns det andra tänkbara vägar?

Van der Meer: Vi behöver inte begränsa oss till homostudier. I min forskning märkte jag att förföljelserna inte bara tvingade sodomiterna att definiera sig, också de män som stod på den rätta sidan om strecket tvingades att definiera sig i termer av manlighet.

Jag byggde vidare på det och visade nyligen i en rapport om bögknackare, att det också finns heterosexuella konstruktioner. Att heterosexualitet inte är en och samma sak. Och att bögknackare har behov av homosexualitet för att konstruera sig som man. Studier om homosexuella, kvinnor och genus skulle också kunna se åt det hållet.

Myriam, din kommande undersökning handlar om konstruktionen av lesbiska på 1800-talet, handlar den också om identitet?

Everard: Nej, jag skulle vilja göra en historieskrivning i vilken homosexualitet inte är centrum eller ändpunkt. I ett bredare sammanhang vill jag undersöka hur sexualitetens historia har vävts samman med människor och vad manlighet och kvinnlighet betyder i detta sammanhang. Hur män och kvinnor relaterar till sexualiseringen och var skillnaderna mellan dem finns. Där passar homosexualiteten in, på kanten eller i mitten.

Från dem som omfattar "queer theory" har det nyligen kommit kritik angående nuvarande forskning kring homosexualitetens konstruktion. Man hävdar att de flesta studier som söker efter den homosexuella identitetens uppkomst, endast stärker självklarheter och idén om "den homosexuella identiteten". Allt medan forskningen borde ifrågasätta just denna identitet.

Hekma: Den där postmodernismen är en cancer i homosexualitetsforskningen. Queer studies bedrivs vid amerikanska universitet som ligger utanför de amerikanska storstäderna. De är ett slags provinsiella byar, där man i elfenbenstorn teoretiserar om homosexualitet. Den forskningen har fjärrat sig från rörelsen och subkulturen. Den är ett stickspår, tomt prat.

Intressant är Versanis del i debatten. Han säger att vad den postmodernistiska teoriformuleringen och Foucault har åstadkommit, har haft till följd att vi avskafat homosexualiteten alltför lätt. Och när vi dekonstruerar homosexualiteten medan heterosexualiteten alltjämt består, vad har vi då kvar? Ingenting. Den politiska konsekvensen kan bli rätt katastrofal.

Everard: Men vi har alla fått ett stänk av det där trots allt. Dessutom är "vi" i "vad har vi då kvar?" inte för närvarande och sedan länge så självklart.

Hekma: Naturligtvis finns en vi-känsla. Ett av de typiska kännetecknen för den vi-känslan i Nederländerna är att var och en säger: jag är egentligen inte helt och hållet hemma där. Medan det också hela tiden finns de som identifierar sig ho-

mosexuellt och som har en homosexuell praktik. Frågan är vad den teori-formuleringen betyder för dem?

Theo, vilken politisk aspekt finns i ditt arbete?

Van der Meer: Den politiska konsekvensen av min forskning är att jag visar, att homosexualitetens historia inte bara tillhör bögar och lesbiska, utan att homosexualitet ibland har en utomordentligt avgörande roll i andra samhällsutvecklingar. T.ex. frågan om sårande av allmän tukt och sedlighet på 1800-talet. Homosexualitet har spelat en roll i striden om definitionen av privat och allmänt. Till slut frambragte detta något som är en grundsten i vår demokrati. Jag påstår inte att homosexualitet och demokrati oundvikligen hänger ihop. Men diskussionerna kring sårande av allmän tukt och sedlighet, privat och allmänt, har ett klart samband med de demokratiska förhållningssätt som gäller i dagligt liv idag.

En värld utan homosexuella är inte bara rätt och slätt en värld utan homosexuella, utan en värld där män och kvinnor skulle vara väsentligen något annat än vad de är i dag. I detta avseende måste man se homosexualiteten som en kraft också på andra samhällsområden än sexualitetens.

Myriam, ditt förnekande av föregångerskor är radikalt. Är de politiska aspekterna i din forskning lika radikala?

Everard: Jag har inte skrivit min bok med något politiskt inlägg; mer av nyfikenhet, men jag märker nog att folk gör den politisk: de är arga eller bekymrade. Nu tänker jag - men det är en efterhandskonstruktion: egentligen tycker jag att det nog är bra att visa att världen förändras. Detta låter väldigt platt, men ta t.ex. våra dagars osäkerhet kring "den nya lesbiska kvinnan". Man frågar sig om hon fortfarande är riktigt lesbisk, om vi hör hemma i den gruppen och om hon ska få vara med oss. Tittar man bakåt, så ser man att sådana saker ständigt förändras. Man kan inte hävda att det finns ett enda slags identitet som ska bestå i alla tider utan att bli antikverad.

Hekma: Vad jag nu tycker är ett intressant projekt, är att grundligt homosexualisera världen. De flesta människor, homo eller hetero, sitter fast i sin sexuella identitet. När man läser nyutkomna sociala studier om sexualitet, slås man av att den nederländska genomsnittsbefolkningen just nu inte gör någonting. Det tycks fortfarande hänga kvar en fruktansvärd rädsla för sexualitet. Man måste alltså försöka upphäva diskrepansen mellan rädslan för sex och att genomföra sex. Min teori är att det är illa ställt med sex, eftersom vi tror att det är manligt, naturligt och privat och att det är kärlek. Dessa fyra idéer måste vi snarast ställa i relation till varandra. Och det kommer snarare att underminera heterosexualiteten än homosexualiteten.

Everard: Jag tycker mig höra något av missionär.

Hekma: Ni säger att det nog är bra att homosexualiteten relativiseras. Jag har inget behov av detta relativiserande alls. Homosexualitet marginaliseras redan tillräckligt.

Everard: Men jag talar om en föränderlighet.

Hekma: Att homosexualiteten utforskas är bara intressant för att skapa en ny sexuell kultur.

Just nu utvecklas en sexualpolitik bara när det inträffar stora problem: aids, ragningsplatser för tjackhoror.

Jag tycker vi måste växla från en negativ sexualpolitik till en positiv politik. Det måste investeras i sexuell kunskap och utrymme för att experimentera. När man producerar det aktiva då skapar man något nytt.

Översatt från nederländska av Kjell Rindar

Gert Hekma var en av de första i Nederländerna som disputerade på ett homosexuellt ämne, 1987. Han är idag en av de ledande inom den universitetsanknutna homosexualitetsforskningen i Nederländerna, med placering i Amsterdam, och har varit redaktör för en rad internationella antologier i ämnet. **Theo van der Meer** har länge forskat och publicerat arbeten om den stora sodomit-förföljelsen i Nederländerna 1730-1737 och om den omfattande homosexuella subkultur som då avslöjades. **Myriam Everard** är en lesbisk forskare ur en senare generation.

Homosexualize or explode?

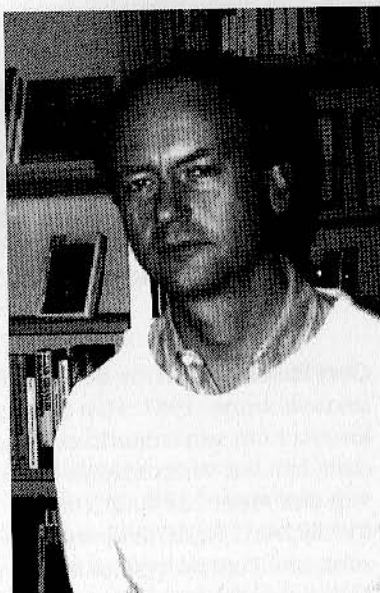
A summary of an interview in the Dutch magazine *Homologie* in 1995 with three well-known researchers into homosexuality who present their views on the homosexual identity, homosexual research in general and on Queer Theory from different standpoints.

Kurt Ernulf död

Fil dr Kurt Ernulf, universitetslektor vid Göteborgs universitets psykologiska institution, tidigare forskare och lärare vid universiteten UCLA i Los Angeles och Berkeley i San Francisco liksom vid universiteten på Hawaii och i Arizona, en pionjär inom svensk homosexualitetsforskning, är död. Hans närmaste anhöriga är partnern Sune Innala och föräldrarna.

I somras hade jag sällskap med Kurt och Sune på tåget från Amsterdam till Rotterdam, där vi skulle delta i en sexologisk konferens. Kurt var vid gott mod och på det sätt han talade om landskapet vi färdades genom förstod jag att den nederländska kulturen och dess språk låg honom varmt om hjärtat. Ett annat tema var internet. Med stor entusiasm och iver berättade Kurt om vilken värdefull källa internet är för forskare inom sexologins område. Här hade Kurt funnit ett nytt område att utforska. Jag skulle vilja likna Kurt vid en upptäcktsresare som med engagemang, nyfikenhet, envishet och målmedvetenhet gav sig i kast med att utforska nya terränger på den sexologiska forskningskartan. Hans kunskaper om sexualiteternas mångfald var imponerande.

Som en röd tråd genom Kurts liv har löpt hans arbete för homosexuella kvinnors och mäns rättigheter. Under 1970-talet tog det sig uttryck i den sexualpolitiska aktivistens skepnad för att under 1990-talet iklädas forskarens skepnad. Döden har satt punkt för Kurts vetgirighet och engagemang, men låt oss ta vid och fortsätta arbetet med att göra homosexuella kvinnors och mäns livsvillkor synliga och tagna på allvar.

Kurt Ernulf 1949-1997

Lena Nilsson Schönnesson

Är heterosexualiteten konstruerad?

Recension

Jonathan Ned Katz: *the invention of heterosexuality* Dutton New York 1995

Under den moderna homosexualitetsforskningens framväxt efter andra världskriget, då fortfarande vetenskapsmän av facket drog sig för att skriva om homosexuella ämnen med tanke på sin framtida vetenskapliga karriär, kom ett antal amatörforskare att spela en viktig roll. Redan 1951 publicerade parfymhandlaren Edvard Sagarin under pseudonymen Donald Webster Cory det i många avseenden banbrytande arbetet *The homosexual in America* (1951). I Sverige gjorde vid samma tid järnbruksarbetaren Eric Thorsell en pionjärinsats, på sätt och vis följd av sin levnadstecknare Fredrik Silverstolpe, som gjort huvudparten av sina viktiga forskningar utanför universitetet. I England publicerade lekmannahistorikern Alan Bray 1982 det uppmärksammade arbetet *Homosexuality in renaissance England* och i USA började 1971 den nyväckte gayaktivisten Jonathan Ned Katz samla dokument kring homosexuell historia i USA som underlag för en teaterpjäs. Det lyckade resultatet ledde till att han några år senare i tryck publicerade en första dokumentsamling, *Gay American history: lesbians and gay men in the U.S.A.* och 1983 fortsättningen *Gay/lesbian almanac: a new documentary*, bägge arbetena ovärderliga och flitigt utnyttjade källskrifter. Första kapitlet i hans senaste bok, *the invention of heterosexuality*, (1995) upptas bl.a. av en fängslande skildring av hur han vågade ta stegen som ledde till detta resultat.

Det berättas att Katz trots det allmänna berömmet för hans dokumentsamlingar i egenskap av icke-akademiker inte känner sig riktigt accepterad av forskarsamhället, även om han ofta fått tillfälle att gästföreläsa vid olika universitet. Hans okritiska sammanblandning av dokument rörande olika former av homosexualitet resp. könsrollsöverskridande beteende liksom hans anakronistiska och etnocentriska beteckning av berdacherna som "gay American Indians" i första dokumentsamlingen gav honom också mycket kritik och föranledde honom till en teoretisk omprövning: i den senare volymen liksom i en senare upplaga av den första samlingen deklarerade han en ny, utpräglad konstruktivistisk och nominalistisk ståndpunkt.

Tyvärr jävar inte den nya volymen den tidigare kritiken. Katz bristande förmåga till hållbar vetenskaplig analys och hans vacklande källkritik gör boken till